

Drejet træ fra Ribes middelalder

Af Peter Wagner og Mogens Bencard

1. Indledning

Artiklen er en materialepublikation af de drejede trægenstande, der opbevares på Den Antikvariske Samling som resultatet af museets undersøgelser og indsamlinger gennem årene. Det er med andre ord at betragte som ren grundforskning, en begyndelse, der, når andet tilsvarende foreligger, vil kunne give anledning til overvejelser om, hvad denne genstandsgruppe giver af informationer om det middelalderlige samfund. Jordfundne, drejede trægenstande er, hvor de forekommer publiceret, set i sammenhæng med den udgravning, hvorfra de stammer. Altså som illustration til, hvad det udgravede miljø har rummet af brugsgenstande.

Nærværende publikation sker i samarbejde mellem en vedanatom og en arkæolog, hvor vedbestemmelser og de dertil knyttede oplysninger skyldes Peter Wagner og de historisk-arkæologiske oplysninger, samt genstandsbeskrivelserne skyldes Mogens Bencard. Det er skønnet vigtigt at vise, hvilke muligheder et sådant samarbejde rummer.

Vedbestemmelser kan fortælle, hvilke træsorter, der er blevet foretrukket, hjemligt, såvel som importeret træ. Bestemmelser af genstandenes placering i det træstykke, hvoraf de er drejet, giver mulighed for at bedømme håndværkerens evne til at udnytte råstoffet, og dermed hans grad af professionalisme. Det er dette

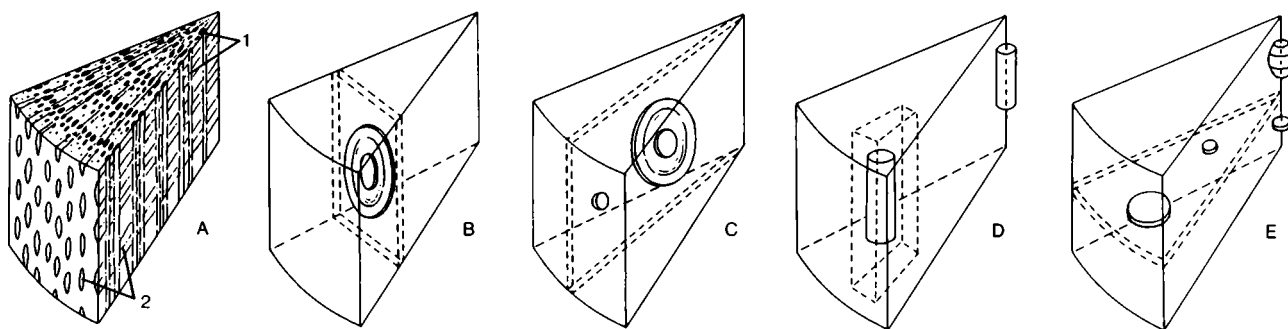
felt, som rummer de største udvidelser af den hidtidige erkendelse.

Samtidig skal det indrømmes, at det ripensiske materiale ikke er omfattende nok til, at der kan udformes konklusioner med hensyn til det middelalderlige drejerhåndværk som sådan, og disse er derfor bevidst vagt udformet. Visse tendenser kan klart anes, men det er f.eks. et åbent spørgsmål, om de kun optræder for Ribes vedkommende. En eventuel udvikling i håndværket fra tidlig til sen middelalder kan heller ikke iagttages, fordi materialet er for upræcist dateret.

Artiklen skal således opfattes som en art vejledning, og samtidig som en opfordring til kolleger om at gå videre, således at drejede trægenstande kan indgå med størst mulig vægt blandt kilderne til middelalderens historie.

2. Vedbestemmelse

De beskrevne genstande er alle blevne undersøgt med lup og mikrosnitning. Hensigten har været ikke blot at bestemme den anvendte træart, men også at undersøge, hvorledes træet har været udskåret og drejet. Den anatomiske undersøgelse tillader nemlig begge dele. Ligesom fordelingen og størrelsen af de forskellige celletyper muliggør en bestemmelse af slægten, så muliggør orienteringen af de forskellige celletyper en bestemmelse af placeringen i stammen eller

grenen. Visse cellyper i veddet (karceller, fibre, aksialt parenchym) har længdeaksen orienteret parallelt med stammens/grenens længdeakse – fiberretningen (fig. 1 A,1). Andre celler (marvstråleparenchym) er ordnede i radiale cellestrøg (marvstråler), der løber fra marven (der ligger centralt i grenen/stammen) ud til barken (fig. 1 A,2). Disse to cellegrupper benyttes sammen med årringgrænserne, der ligger som koncentriske ringe (med marven som centrum) til at fastlægge et træstykkets placering i en stamme eller gren. Den nøjagtige placering er kun mulig, hvor veddet ikke er faldet sammen og/eller forvredet som følge af forrådnelse og udtørring. En grundig konservering kan også sløre det oprindelige billede. I nærværende undersøgelse er den nøjagtige placering kun angivet, hvor den har kunnet konstateres uden indgreb i de konserverede genstande.

I det undersøgte materiale optræder blandt tallerkener og skåle 2 typer:

1. Standfladen parallel med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne. I nogle tilfælde ses det, at marvstrålerne konvergerer mod et punkt over tallerkenen, d.v.s. at tallerkenen er udskåret således, at standfladen vender mod barken (fig. 1 B).

2. Standfladen er parallel med fiberretningen og marvstrålerne (fig. 1 C).

Fig. 1. Skematisk fremstilling af træstykke med mulige placeringer af færdigdrejede genstande. A: Fibre (1) og marvstråler (2). B: Emnet udskåret parallelt med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne. C: Emnet udskåret parallelt med fiberretning og marvstråler. D: Emnet udskåret parallelt med fiberretning. E: Emnets flade vinkelret på fiberretningen, i forskellig afstand fra marven. Tegning: Moira Mackenzie.

Brudstykker af skåle og fade vil ofte være orienteret noget skævt i forhold til de ovenfor angivne muligheder.

Skafter er for det meste udskåret med længdeaksen parallel med fiberretningen. De kan enten være drejede af et lille emne i hvilket tilfælde marven findes nær omdrejningsaksen eller af stykker udskårne af større emner, i hvilket tilfælde marven ikke kan ses (fig. 1 D). I de undersøgte prøver fra Ribe findes kun eksempler på den første mulighed. Spillebrikkerne af buksbom er udskårne på samme måde d.v.s. at fiberretningen er vinkelret på den flade side og marven nær centrum, dog er en skive af ahorn (løn) udskåret noget fra marven (fig. 1 E), og brikken af taks har fladen parallel med marvstråler og fiberretning (fig. 1 C). En beholder er udskåret et stykke fra marven, med længdeaksen parallel med fiberretningen; fire låg er drejede med fiberretningen vinkelret på de flade sider, men er placeret forskellige steder i træet i forhold til marven (fig. 1 E).

For masurtræ, som nogle af skålene er fremstillet af, kan det være vanskeligt at fastlægge akserne. Den stærkt uregelmæssige vækst, som gør denne udvikling af træ så yndet, viser sig i marvstrålernes og fibrenes forløb, og da den hyppigt opstår som knuder på siden af stammen er retningsangivelser alene af den grund ret uinteressante. Yderligere bevirker den stærkt uregelmæssige vækst, at en del af de sædvanlige anatomiske kendetegn forandres på en sådan måde, at bestemmelse ved hjælp af hædvundne karakterer vanskeligt eller slet ikke lader sig gennemføre. Bestemmelse forudsætter derfor en speciel samling af masurtræ, hvor de forskellige træarter, der kan komme på tale er repræsenterede i forskellige grader af uregelmæssig vækst. Da min samling er utilstrækkelig på dette område, har jeg afstået fra en bestemmelse, hvor selv den mindste usikkerhed kunne komme på tale.

Nu er det således, at masret ved af birk, løn (navr), el og elm er det almindeligst anvendte. For nogle af skålenes og skivernes vedkommende kan løn, birk og el med sikkerhed elimineres som muligheder, og det er derfor rimeligt at antage, at elm er udgangsmaterialet. Jeg har dog ikke været i stand til at bevise dette, ligesom det ikke kan udelukkes, at andre slægter kan komme på tale.

Skåle og tallerkener

4 skåle, 7 fragmenter af skåle, 4 tallerkener og 1 skål eller tallerken er fremstillet af *ask*. Alle skåle og tallerkener er udskårne således, at standfladen er parallel med fiberretningen og vender mod træets bark (fig. 1B); fragmenterne danner spidse vinkler med fiberretningen og marvstrålerne og kan således være rester af tallerkener og skåle udskårne på samme måde.

4 skåle, 2 fragmenter af skåle, 1 skål eller tallerken

og 1 tallerken er gjort af *løn*. 3 af skålene og tallerkenen er udskårne således, at standfladen er parallel med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne (fig. 1B), på een af skålene er standfladen parallel med fiberretningen og marvstrålerne (fig. 1C), og på eet skålfragment og et fragment af en skål eller tallerken er fiberretningen skråt orienteret i forhold til fragmentets overflade.

1 skål, 1 tallerken og 3 skålfragmenter er af *birk*. Tallerkenen er udskåret med standfladen parallel med fiberretningen og marvstrålerne vinkelrette på samme (fig. 1B). Af skålfragmenterne er 1 udskåret således, at standfladen er parallel med fiberretning og marvstråler (fig. 1C), de to øvrige er – ligesom skålen – udskårne som tallerkenen.

En skål og en skål eller tallerken er udført i *el*. Begge er udskårne således, at standfladen er parallel med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne (fig. 1B).

En skål er så dårligt bevaret, at sikker artsbestemmelse ikke er mulig uden at gøre alvorligt indgreb i genstanden, det må dog være enten *el* eller *hassel*. Denne skål er også udskåret således, at standfladen er parallel med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne.

Een skål, et skålfragment og en tallerken er lavet af *bøg*. Skålen og skålfragmentet er udskårne med standfladen parallel med fiberretningen og vinkelret på marvstrålerne. For skålens vedkommende er det sikkert, at standfladen vender mod barksiden. Tallerkenen er udskåret således, at standfladen er parallel med fiberretningen, men marvstrålerne danner en spids vinkel mod den.

Alle skåle og tallerkener er, når de er fremstillet af ask, udskåret således at standfladen vender mod træets yderside, ligesom det er tilfældet for flertallet af de øvrige tallerkener og skåle. For ask's vedkommende er

det næsten umuligt at fremstille holdbare tallerkener på anden måde. Tænkte man sig dem f.eks. udskåret med marvstrålerne parallelle med standfladen ville tallerkenen på grund af de skøre værdzoner meget hurtigt revne. Når standfladen vender mod træets yderside, kan det skyldes at tallerkenen eller skålen i tilfælde af, at træet slår sig vil åbnes, var standfladen vendt mod marven, kunne skåle eller tallerkener lukke sig. Man har altså foretrukket en vanskelig udskærings- eller udsavningsmetode for at sikre det bedst mulige færdige produkt, hvad der tyder på en veludviklet håndværkertradition. Kun to skåle af henholdsvis birk og løn er udskårne med standfladen parallel med marvstråler og fiberretning (altså radial), skønt den udskæring er den letteste. Hvorfor de øvrige tallerkener og skåle af spredtporede træarter er udskårne ligesom asketræsskålene, kan man kun gætte sig til, men det er sandsynligt, at det også her er muligheden for at træet slår sig, der gør, at man har vendt standfladen mod barken.

Skafter

3 knivskafter er fremstillet af *buksbom*. I hvert skaft er fiberretningen parallel med skafttungen og marven centralt beliggende (i 2 af skafterne sidder pinolmærket lige ved siden af marven). Forstkandidat Thomas Bartholin har mundtligt meddelt mig, at der under udgravningerne i Svendborg er fundet 3 skafter af buksbom, ligesom Eckstein har gjort et enkelt fund af buksbom i Hedeby. Et håndtag er drejet af *bøg*. Stykket er udskåret et stykke fra marven og længderetningen er parallel med fiberretningen. Skaftet på en »nyreformet« dolk er udført af masurtræ af birk. Bartholin har meddelt mig, at en phallosformet kniv fundet i Lund i lag fra 1300-tallet er udført af buksbom.

Spillebrikker

3 spillebrikker er drejet af *buksbom* – en fjerde brik, der ikke med sikkerhed er bestemt som spillebrik, er også lavet af buksbom. En keglestubformet spillebrik, der ikke er drejet, er også bestemt til buksbom. De flade brikker er drejede således, at fladen er vinkelret på fiberretningen og marven beliggende mere eller mindre excentrisk. Den kegleformede brik, hvor træet ikke er bestemt, har fiberretningen parallel med den største længde (og altså også vinkelret på standfladen) og marven liggende lige ved siden af pinolmærket. Een spillebrik af *taks* er drejet med fiberretningen og marvstrålerne parallelle med fladen. En skive af *løn* er muligvis også en spillebrik. Også her er fiberretningen vinkelret på skivens flade sider.

Andre genstande

Af de tre formodede møbelfragmenter er et udført i *løn*, et i *ask* og et i *bøg*. Et fragment af et kar er udført i *løn*; marvens placering uden for karret antyder, at dette er fremstillet af en stor kævle (karrets diameter er mindre end radius i stammens kerneved). Af de fire undersøgte låg eller lågfragmenter er de to gjort af *el*, et af *ask* og et af *bøg*. Alle er – ligesom spillebrikkerne – drejede således, at fladen er orienteret vinkelret på fiberretningen. Et af dem er drejet således, at marven ligger nær lågets centrum (fig. 1D).

En målepind til bødkerarbejde er udført i *taks*. Bestemmelsen af værktøjets funktion skyldes sammenligning med en svensk målepind, beskrevet af E. Svärdström (1964, 1965), hvis brug fremgår af en runeindskrift. Målepinden fra Ribe er udført i *taks*, hvorimod den af Svärdström beskrevne fra Lödöse er fremstillet af *benved*.

En kugle og en tøndeformet beholder, sidstnævnte

udskåret et stykke fra marven med længdeaksen parallel med fiberretningen, er fremstillet af *løn*.

3. Træartsvalget

De fundne arter er alle – med undtagelse af buksbom – her i landet spontant forekommende arter. *Buksboms* naturlige udbredelsesområde er Syd- og Mellemeuropa samt Asien, men da den siden oldtiden har været i kultur; kan det være vanskeligt at afgøre, hvor materialet i Ribe kommer fra. Den fundne pind af buksbom, der er opfattet som affald fra en drejebænk, tyder på, at skafterne er drejede lokalt, men om råemnet er importeret som træ eller stammer fra importerede, lokalt dyrkede træer eller buske kan ikke afgøres. Det tætte, gule ved, der ved polering får en glat, hornagtig overflade, er meget velegnet og endnu i dag meget benyttet til skafter og spillebrikker. Det hårde, glatte, næsten hvide ved af *løn* er også i dag meget anvendt til trætallerkener, drejer- og billedskærerarbejder, spillebrikker o. lign. Det noget blødere gul- til rødlig-hvide ved af *birk* anvendes også stadig til drejer- og billedskærerarbejder. Det gulrøde til rødlige ved af *el*, der ofte mørkner under luftens indvirkning bliver – selv om det er relativt let og blødt – også stadig anvendt til drejer- og skærearbejder. Fælles for de nævnte træsorter er, at de ved passende behandling får en tæt, glat overflade. *Bøgens* rødlig-hvide til lysegrå noget urolige ved, der er meget hårdt, anvendes stadig til drejearbejder, foruden til skafter, køkkenredskaber, hjulfælge, træsko, blindtræ og konstruktionstræ. *Askens* kerneved er grå-brun til olivenfarvet og danner, fordi det er ringporet, ofte meget dekorative flader; det hårde ved anvendes til drejearbejder (navnlig håndtag), vogne, stigetrin, staver og meget andet. *Taks*, der har meget smukt brunt – ofte næsten mahognifarvet ker-

neved, har altid været stærkt efterspurgt og sjældent. Anvendelsen til buer er velkendt og fra Hedeby er beskrevet adskillige luksuspregede genstande samt fyrspåner og væveskytler af denne træsort (Eckstein/-Behre 1969). Bartholin (1979) har fundet håndtene af taks i Svendborgs middelalderlag.

4. Katalog

Datering. Generelt

Der forekommer ingen genstande, som i sig selv er daterede. Organisk materiale findes kun bevaret i de sure, stærkt gødningsholdige og vanddrukne lag, hvorpå store dele af det moderne Ribe står. Perioden efter middelalderen er sparsomt repræsenteret i de ripensiske jordfund, og organisk materiale forekommer så godt som ikke i de eftermiddelalderlige lag, fordi disse næsten altid er helt udtørrede og mineraliserede. Dette betyder, at trægenstande generelt må henregnes til perioden ca. 1100-ca.1500, hvilket kan have sin betydning for de genstandes vedkommende, hvor nærmere fundomstændigheder ikke er oplyst.

Hvad angår genstande, som er fundet ved arkæologiske udgravninger kan en nærmere datering dog opnås ved en undersøgelse af det øvrige fundmateriale fra de lag, hvor den enkelte trægenstand forekommer.

Mønter ville være en relativt pålidelig dateringskilde, men desværre forholder det sig således, at disse næsten ikke forekommer. Årsagen hertil kan være, at de vil være svære at finde i de sorte, fedtede lag, men en anden årsag kan dog også være den, at mønterne er fortærede af de sure jordlag.

Af det øvrige inventar er det kun keramikken, som kan danne grundlag for en mere finmasket opdeling – og den kan endda være grov nok.

Den almindelige køkkenkeramik, for Ribes vedkommende hovedsagelig sortbrændte kuglepotter, kan kun anvendes med forsigtighed, men heldigvis er forekomsten af mere veldateret importkeramik så stor, at dette kan danne et rimeligt grundlag.

Opdelingen sker i 3. perioder:

1. 1100-1250. De 2 almindeligste typer er af rhinsk oprindelse. Den ene er en gul – eller brunlig, hårdtbrændt, sommetider stentøjslignende vare, som bærer navnet »Pingsdorf-keramik«. Den anden bærer efter farven navnet »blågrå vare« og er brændt på samme måde som den foregående. En tredje type er lys, næsten hvidlig og har pletvise glasurpartier af klar blyglasur. Den anses for at være belgisk import og kaldes »Andenne-keramik«. De kuglepotter, som hører til perioden vil almindeligvis være forholdsvis blødbrændte og have ret ukarakteristiske randprofiler.

2. 1250-1350. Perioden præges i høj grad af glaseret lertøj i form af kander og pander. Rødbrændt keramik med klar eller grønlig glasur kan være af hjemlig produktion, men også import. Hvid- og gråbrændte vil altid være importerede, enten fra Frankrig (»bikrome« eller grønglaserede varer), Belgien (Andenne-varer med klar eller grønspættet glasur) eller fra England (ofte gråbrændte med grønlig glasur). I perioden optræder også Rhinske, næsten stentøjsbrændte varer, ofte med en rillet overflade. Desuden optræder sidst i perioden egentligt stentøj, igen som import fra Rhinegnene. Kuglepotterne vil almindeligvis være mere hårdtbrændte end foregående periodes og med mere udviklede randprofiler.

3. 1350-1500. Perioden domineres af rene stentøjs-

forekomster, med og uden glasur. Blyglaseret lertøj forekommer, men oftere som køkkentøj, idet kanden er på retur. Kuglepotterne vil ofte have et sæt af drejeriller om halsen.

Ud fra denne grove opdeling vil trægenstandene søges dateret i det omfang, det er muligt. Der vil ikke finde en opregning af keramikken sted, kun ske en henvisning til en af de tre perioder. Hvis der ud over keramikken i fundsammenhængen optræder genstande, som yder bidrag til dateringen, vil disse blive nævnt.

Overgangene mellem de forskellige perioder er naturligvis glidende. Hvis fundsammenhængen opviser genstande fra to på hinanden følgende perioder, vil det skillende årstal blive anført som datering. Såvel i disse som i alle andre tilfælde må man dog være opmærksom på, at en forurening af laget kan forekomme. I de svære, uforrædte lag kan man sommetider konstatere, at der er gravet gruber eller lignende. Disse vil dog hyppigst være opfyldt med samme materiale, som det bortgravede, hvorfor de kan være umulige at erkende. En vis usikkerhedsfaktor er derfor konstant knyttet til dateringen.

A. Skåle og tallerkener

Terminologi (fig. 2a-b)

Bund. Betegnelsen benyttes om skåles indvendige midtparti.

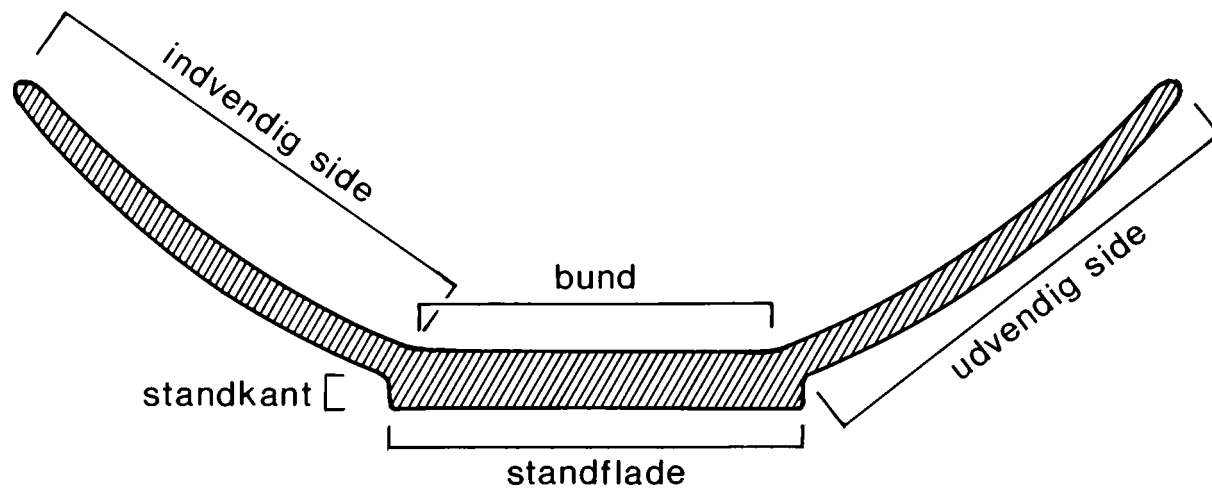
Drejeriller. Betegnelsen benyttes om spor efter den egentlige opdrejning.

Fane. Se tallerken.

Fure. Betegnelsen benyttes, hvor der er skåret dybere spor som bevidst dekorativ virkning.

Griber. Den del af drejebænken, der sidder modsat pinolen, og som drejer træet rundt. Griberen kan have 2 eller flere spidser.

SKÅL

TALLERKEN

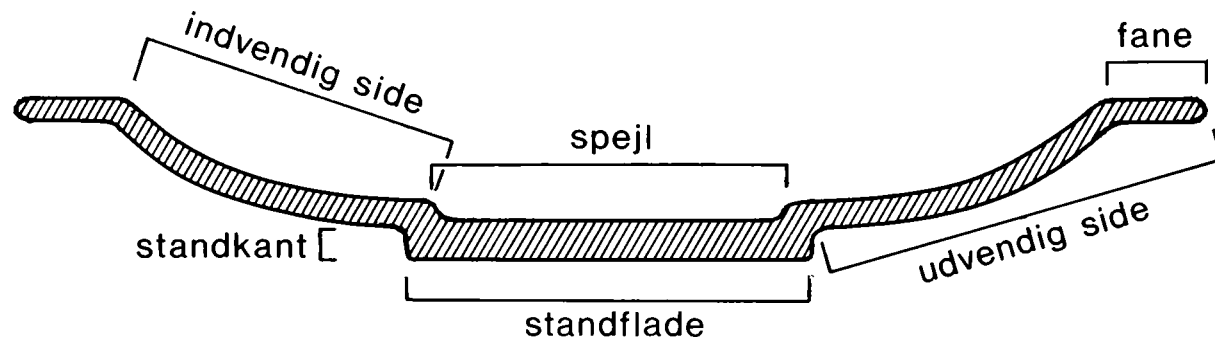

Fig. 2 a-b. Skematisk fremstilling af skål og tallerken med redegørelse for terminologien. Tegning: Moira Mackenzie.

Pinol. Den fastsiddende spids på drejebænken, hvori den ene ende af det træstykke, der skal drejes, fastgøres.

Skål. Betegnelsen benyttes, hvor der ikke er markeret overgang mellem *spejl* og *fane* (sml. *tallerken*).

Spejl. Se *tallerken*.

Standflade. Betegnelsen benyttes om den flade, hvorpå genstanden står.

Standkant. Betegnelsen benyttes om den markerede overgang mellem standflade og udvendig side.

Tallerken. Betegnelsen benyttes, hvor der kan konstateres en markeret overgang mellem bund (her benyttes betegnelsen *spejl*) og randparti (betegnet *fane*).

7986

Skål. Ca. 2/3 bevaret. Samlet af to dele. Stærkt skrumpet, og fremtræder nu oval. Standflade og markeret standkant. Drejeriller ud- og indvendig. Udvendig fure ca. 1,5 cm under den uprofilerede rand. Indvendig fure om bunden. St.l. 14,5 cm.

Fundsted: Riberhus Slotsbanke.

Fundforhold: Fundet 1941 ved udgravning af »Skriverstuehusets Kælder«. Se Chr. Axel Jensen: Syriske Glasskaar. Fra Ribe Amt, 1945, p.243 f.

Datering: Iflg. udgraveren (anf.arb. s.243) er den nævnte kælder opfyldt efter 1616. Hvis dette er tilfældet, må opfyldningen være sket med ublandet, middelalderligt fyld, idet der i fundmaterialet ikke forekommer eftermiddelalderlige genstande.

Keramikken består af kuglepotteskår med drejeriller, rød- og gråbrændte, glaserede kander, samt en dominerende mængde af glaseret og uglaseret rhinsk stentøj. Et helt drikkebæger af træ, et »stavbæger«, hører til perioden mellem ca. 1200 og til lidt ind i 1500-årene.

Desuden skår af et såkaldt »syro-frankisk« glasbæger, som muligvis kan dateres til slutningen af 1200-årene. Sidstnævnte er ud fra enhver synsvinkel enestående i opsamlingen og kan derfor ikke tillægges daterende værdi. Ud fra keramikken må skålen dateres til middelalderens slutning, efter 1350.

Træart: Bestemmelse ikke mulig p.g.a. voksbehandling.

Udskæring: Fiberretning parallel med standflade, marvstråler vinkelrette herpå.

7987

Skål. Ca. 1/2 bevaret. Samlet af 5 stykker. Skrumpet og fremtræder nu oval. Standflade og markeret standkant. Glat ind- og yderside. Udvendig 1 dobbeltfure 1 cm under den uprofilerede rand. I bunden et brændemærke, formet som et »J«.

St.l. 16 cm.

Fundsted: som 7986.

Fundforhold: som 7986.

Datering: som 7986.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler vinkelrette herpå.

7988-89 (fig. 3)

Skål. Samlet af seks stykker. Skrumpet og forvredet. Standflade med bomærke. Markeret standkant. Ud- og indvendig spor af drejeriller. Dobbeltfure udvendig under rand.

St.br. ca. 15 cm.

Fundsted: som 7986.

Fundforhold: som 7986

Datering: som 7986.

Træart: *Alnus* sp., eller *Corylus* sp., el eller hassel, sikker bestemmelse ikke mulig.

Udskæring: Fiberretningen parallel med standfladen, marvstrålerne vinkelrette herpå.

D 250 (fig. 5)

Skål. Ca. 2/3 bevaret. Samlet af 7 dele. Noget ujævnt skrumpet. Svagt hulet standflade med drejeriller. Markeret standkant. Spor af drejeriller ind- og udvendig. To parallelle furer over standkant. Uprofileret rand med fure ind- og udvendig. 3 furer om bunden. Standfl. diam. 8,3 cm h. over Standflade 5,6 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, matr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fiberretning og marvstråler parallelle med standfladen.

D 251

Skål. Skål, brudt i 2 stykker. Noget skrumpet. Har ligget i jorden således, at de to dele er blevet trykket mod hinanden, hvorfor den ikke kan samles. Standflade med indskåret bomærke. Brede dre-

Fig. 3. Skåle og tallerkener med bomærke på standfladen. Øverst: tallerken af ask (R 21011), tallerken af ask (R 23150). I midten: tallerken af birk (R

19538), tallerken af bøg (R 8234). Nederst: skål af el (R 7155), skål af ask (D 285), skål af el eller hassel (7988-89).

jeriller ind- og udvendig. Udvendig fure 2,1 cm under uprofileret rand. Udvendig og på randen brandspor.

H. fra Standflade til rand 5,1 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46 eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne omtrent vinkelrette herpå. Marvstrålerne og årringgrænserne forløb viser, at skålen er udskåret af et stykke nær marven, således at standfladen vender mod barken.

D 253

Tallerken: Fragment af tallerken. Del af standflade, markeret standkant. Ud- og indvendig markeret overgang til vandretliggende fane.

H. (fra standflade til rand) 1,9 cm. St.l. 7 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46 eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i udkørt jord fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler næsten vinkelrette herpå. De konvergerer mod et punkt over tallerkenen, hvis standflade derfor har vendt mod barken.

D 254

Skål? Fragment af skål? Randparti. S-svunget profil og tilspidset rand. Brandpletter på inderside.

St. br. 9,1 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46 eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning danner varierende spidsvinkel med det brede stykkes flade ligesom marvstrålerne. Fibrene er omtrent parallelle med stykkets overflade i den del af stykket, som er nærmest den oprindelige bund.

D 255

Skål? Fragment af skål? Randparti. Udvendig fure 2,6 cm under tilspidset rand.

St.br. 10,7 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46 eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning omtrent parallel med stykkets flade side, marvstråler vinkelrette herpå. Fragmentets krumning følger omtrent årringgrænserne.

D 256

Skål? Fragment af skål? Randparti. Udvendig fure 1,5 cm under tilspidset rand. Spor af drejeriller udvendig.

St.br. 7 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46 eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning omtrent parallel med fragmentets flade side, marvstråler vinkelrette herpå (fragmentets krumning følger omtrent årringgrænserne).

D 257

Skål. Fragment af skål. Randparti med tilspidset profil. Brandspor på rand og den ene brudkant.

St. h. 6,2 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning omtrent parallel med fragmentets bunddel, marvstrålerne vinkelret herpå. De konvergerer dog mod et punkt oven over skålen, så standfladen har vendt mod barken.

D 258

Skål? Fragment af skål? Randparti. Udvendig fure 1,5 cm under tilspidset rand. Spor af drejeriller ind- og udvendig.

St.br. 8 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.
Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med bunddelen af fragmentet, marvstrålerne danner en varierende spids vinkel med fragmentets flade.

D 259

Skål? Fragment af skål? Randparti. Fure udvendig 1,6 cm under uprofileret rand. Spor af drejeriller indvendig.

St.br. 10 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fiberretning danner en varierende spids vinkel med fragmentets flade, marvstrålerne vinkelrette herpå.

D 285 (fig. 3)

Tallerken. Fuldstændig indskrumpet. Hulet standflade med indskåret bomærke, samt omløbende fure ved standkant.

St.br. 11,9 cm.

Fundsted: Torvet, mtr.nr. 447.

Fundforhold: Fundet 1950/51 i forbindelse med grundgravning.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne vinkelrette herpå, de konvergerer dog mod et punkt over tallerkenen, så standfladen har vendt mod barken.

D 401

Skål. Fragment af skål. Samlet af 2 stykker. Bundparti uden standflade og lodret side, hvor rand ikke er bevaret. Udvendig glat, indvendig med drejeriller.

St.br. 9,8 cm.

Fundsted: Sortebrødregade, mtr.nr. 18.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1962. Funddybde ikke angivet.

Datering: I den samlede genstandsmængde fra denne gravning forekommer intet materiale, som kan henføres til tiden før ca. 1350-1400. Selv i dybeste fundlag (260-300 cm under overfladen) fore-

kommer skår af glittet jydepottegods af tidlig type. Datering formodentlig efter 1450, men kan gå op til o. 1600, da der i de øvre lag forekommer grønglaserede kakelfragmenter og brudstykker af pasglas.

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med bundparti, marvstrålerne vinkelrette herpå.

D 1637

Skål. Midtparti af skål. Samlet af 3 dele. Plan standflade med markeret standkant. Drejeriller og dobbelt fure udvendig.

Standfl. diam. 7,2 cm. St.br. 9,2 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Udgravningsfund fra 1965. Skaktgravning i kote 1,85.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler vinkelrette herpå.

D 1640 (fig. 5)

Skål (?) Fragment af skål (?). Samlet af mange stykker. Svagt hulet standflade med drejeriller og midtpartiet afslattet med kniv. Markeret standkant. Munding ikke bevaret. På ydersiden 2 parallelle furer, og på indersiden omkring bundfladen 3 parallelle furer. Brandspor på bundfladen.

Standfl.diam. 9,0 cm. St.h. fra standfladeplan: 4,0 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd I) i ca. 2,75 m dybde.

Datering: På grunden blev som forberedelse til byggeriet gravet en række støbebrønde. Disse blev opgravet med skovl, og fund herfra er derfor ret tilfældige. Fra samme funddybde i denne brønd stammer to skår. Med forbehold kan dateringen sættes til 1250-1350. Flere steder på grunden kunne under arbejdet, næsten umiddelbart under gårdsbelægning iagttages et svært brandlag, som på grund af fund kunne dateres til renæssancen. Der kan næppe være tale om andet end den store bybrand i 1580. Fund fra uforrådnede kulturlag på stedet må derfor under alle forhold henføres til middelalderen.

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler vinkelrette herpå.

D 1642

Rand af skål. Fragment af rand af skål. Samlet af tre stykker. Tilspidset randprofil. Drejeriller på ind- og yderside. På indersiden 3,2 cm under randen bred fure.

St.l. 12,1 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd III) i 2,00-2,75 m dybde.

Datering: Om fundforhold, sml. D 1640. Opsamlingen rummer ialt 6 skår. Med forbehold en datering til 1250-1350.

Træart: *Betula* sp., birk.

Udskæring: Fiberretning parallel med fragmentets bunddel, marvstråler vinkelrette på samme del.

D 1643

Skål. Fragment af skål. Samlet af tre stykker. Del, af markeret standkant. Uprofileret rand. På ydersiden spor af drejeriller, samt 1,5 cm over standkant 2 parallelle furer. 1,7 cm under randen på inder- og yderside fure eller drejerille.

H. fra Standfl. til rand: ca. 4 cm.

Fundsted: Overdammen mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd III) 2,00-2,75 m dybde.

Datering: (samme opsamling som D 1642): 1250-1350.

Træart: *Fagus sylvatica* L., bøg.

Udskæring: Fiberretning parallel med standflade, marvstråler vinkelrette herpå.

D 1647

Rand af skål. Fragment af rand af skål. Samlet af 2 stykker. Tilspidset randprofil. Drejeriller på ind- og yderside. På ydersiden 6,4 cm fra randen rest af fure eller markeret standkant.

St.l. 16 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd VI) i 2,50-3,00 m dybde.

Datering: Om fundforhold: sml. D 1640. Der er ikke opsamlet andre genstande herfra.

Træart: *Betula* sp., birk.

Udskæring: Fiberretning og marvstråler parallelle med standfladen.

D 1651 (fig. 4)

Skål. Fragment af skål. Ca. 1/3 bevaret. Samlet af tre stykker.

Standfladen svagt hulet. Markeret standkant. Uprofileret rand. Drejeriller på begge sider. På ydersiden under randen er et parti, der udviser uregelmæssig vækst, afglattet med kniv.

H. fra standladeplan til rand 3,9 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fig. 4. Skål (D 1651) og tallerken (R 23150) af ask.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd IX) i ca. 1,50 m dybde.

Datering: Om fundforhold, sml. D 1640. Der er ikke opsamlet andre genstande herfra.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Fig. 5. Tallerken (R 19237, øverst) og skåle (D 250 og D 1640) af løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler omtrent vinkelrette herpå. Årringgrænsernes krumning og marvstrålernes forløb viser, at skålen er udskåret nær marven således, at standfladen vender mod barken.

D 1654

Side af skål eller tallerken. Fragment af side af skål eller tallerken. På ydersiden to parallelle furer, på indersiden bredere fure.

St. l. 5,4 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd XII) i lag indtil 2,50 m dybde.

Datering: Om fundforhold, sml. D 1640. Der er ikke opsamlet andre genstande herfra.

Træart: *Alnus* sp., el.

Udskæring: Fiberretning parallel med fragmentets flade, marvstråler vinkelrette herpå.

D 1938

Skål. Fragment af skål. Godt ½ bevaret. Brudt i 2 stykker. Hulet standflade med drejeriller. Markeret standkant. Ydersiden med drejeriller og fure 0,6 cm under den let fortykkede rand. Indvendig glat, bortset fra fure 2,7 cm fra randen.

Diam. 18,4 cm. H. fra standflade til rand 4,1 cm.

Fundsted: Munketorvet/Dagmarsgade.

Fundforhold: Opsamling 1969 i forbindelse med opgravning til fjernvarmekanaler.

Datering: Middelalder.

Træart: *Betula* sp., birk.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler omtrent vinkelrette herpå.

D 13762

Skål. Godt halvdelen af bunden og lidt af siden bevaret. Samlet i 4 dele. Stærkt skrumpet, og bunden fremtræder oval. Flad standflade med gribermærke og brandspor. Drejeriller udvendig. Indvendig glat.

St. l. 11,8 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet i jord fra maskingravet midtergrøft.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler omtrent vinkelrette herpå. Årringgrænsernes krumning og marvstrålernes forløb viser, at standfladen vender mod barken.

Fig. 6. Skål af el (R 7155) og af bøg (R 10688).

R 7155 (fig. 3 og 6)

Skål. 2/3 bevaret. Samlet af fire stykker. Glat standflade, hvori indskåret (gotisk) A. Markeret standkant. Ud- og indvendig spor af drejeriller. Dobbeltfure om bund og indvendig under rand.

Diam. 15,2 cm. H 3,1 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 12 i 250-270 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Alnus sp., el.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler vinkelrette herpå.

R 7417

Skål? Fragment af skål. Randparti med tilspidset randprofil. Spor af drejerille ind- og udvendig..

St.br. 5,1 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 82 i 120-140 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: fragmentets flade danner en spids vinkel med fiberretningen, marvstrålerne er vinkelrette på samme flade.

R 8234 (fig. 3)

Tallerken? Midtparti af tallerken? Noget skrumpet. Standflade med knivskåret bomærke. Markeret standkant. Spor af drejeriller ind- og udvendig. Spor af fure om bunden (spejlet), som er brandmærket.

St.br. 16,3 cm. Standflade diam. 7,2 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 64 i 230-60 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Fagus sylvatica L., bøg.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne danner en spids vinkel med samme.

R 10688 (fig. 6)

Skål. Ca. halvdelen bevaret. Svagt hulet standflade. Udvendig to furer ca. 1,5 cm under rand. Spor af drejeriller ud- og indvendig.

Diam. 14,7 cm. H. 3,6 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 65 i 175-185 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: *Fagus sylvatica*, L., bøg.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne omtrent vinkelrette herpå, dog konvergerende mod hinanden på den hule side, d.v.s. at standfladen har vendt mod barken.

R 14334

Skål eller tallerken. Fragment af skål eller tallerken. Randparti med svagt fortykket randprofil. Drejeriller ind- og udvendig. Udvendig fure 2 cm under rand.

St.l. 5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Fragmentets flade danner en spids vinkel med fiberretningen, marvstrålerne er vinkelrette på stykkets længdeakse.

R 15799 (fig. 7)

Skål. Ca. 3/4 bevaret. Samlet af fire stykker. Svagt hulet standflade.

Ingen markeret standkant. På den glatte yderside 2 parallelle furer 2,6 cm under den uprofilerede rand. Indvendig spor af drejeriller samt brandspor.

H. fra standfladeplan til rand 3,2 cm. Randdiam. 13,2 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 45 i 210-225 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: *Betula* sp., birk.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler vinkelret herpå.

R 16232

Skål eller tallerken. Fragment af skål eller tallerken. Randparti med fortykket randprofil. Drejeriller ind- og udvendig. Udvendig fure 2 cm under rand.

St.l. 7,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 53 i 260-280 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik o. 1250? (forekomst af skår fra både ældre og yngre periode).

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fragmentets flade side danner en spids vinkel med fiberretningen, marvstrålerne er parallelle med stykkets største længde.

Fig. 7. Tallerken (R 19538) og skål (R 15799) af birk.

R 19237 (fig. 5)

Tallerken. Ca. 2/3 bevaret. Samlet af 8 stykker. Noget skrumpet. Svagt hulet standflade. Markeret standkant. Udvendig spor af drejeriller samt fure ca. 2,5 cm fra standkant og ca. 0,5 cm fra rand. Indvendig fure under randen. Brandspor på standflade og spejl.

St.br. 21 cm. St.h. 5,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 5 i 260-275 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: f. 1250? (der forekommer kun et datérbart skår (Pingsdorf) i opsamlingen).

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne omtrent vinkelret herpå, marvstrålerne konvergerer mod et punkt over tallerkenen, så denne er udskåret med standfladen mod barken.

R 19538 (fig. 3 og 7)

Tallerken. Samlet af syv dele. Noget skrumpet. Standflade med indskåret H-lignende mærke. Markeret standkant. Drejeriller ud- og indvendig.

Diam. 14,1 cm. H. 2,2 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 15 i 275-295 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250.

Træart: Betula sp., birk.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstråler omtrent vinkelret herpå – konvergerer modsat standfladen, så tallerkenen er udskåret med standfladen mod barken.

R 21011 (fig. 3)

Tallerken. Knap halvdel bevaret. Samlet i 2 stykker. Noget skrumpet og forvredet. På standfladen del af indskåret bomærke. Ud- og indvendig spor af drejeriller. Dobbeltfure 3,5 cm under rand. Fure umiddelbart over standkant.

St.br. 20,8 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 65 i 335-350 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: f. 1250? (der forekommer kun to datérbare (gråblå) skår i opsamlingen).

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen, marvstrålerne omtrent vinkelrette herpå – konvergerer mod et punkt over tallerkenen, så den er udskåret med standfladen mod barken.

R 23150 (fig. 3 og 4)

Tallerken. Størstedelen bevaret. Samlet af mange stykker. Svagt hulet standflade, hvori knivskåret bomærke. Markeret standkant. Drejeriller på yderside. Glat inderside. På yderside vulst 0,7 cm fra rand og fure 3,0 cm fra rand. Randen uprofileret. På indersiden fure 1,3 cm fra rand og svagt markeret overgang mellem spejl og fane. Spejlet og lidt af fanen brandmærket.

H. fra standfladeplan 4,0 cm. Randdiam. 23,0 cm. Standfladediam. 8,3 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 43-53 i 370-85 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250.

Træart: Fraxinus sp., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med standfladen. Marvstrålerne vinkelrette på denne.

R 25039

Skål. Fragment af skål. Fortykket mundingsrand. Forvitret overflade. Spor af drejeriller og glatning med kniv på yderside. På inderside fure 1,9 cm under rand.

St.br. 5,7 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretningen danner en spids vinkel med fragmentets flade side, marvstrålerne er vinkelrette på samme flade.

R 25041

Skål. Fragment af skål. Samlet af fem stykker. Kun del af siden uden standflade og rand bevaret. Glat ind- og yderside. Mod bunden en serie parallelle furer.

St. br. 7,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretningen danner en varierende spids vinkel mod fragmenternes flade, formentlig har skålens bund været vinkelret på fiberretningen, marvstrålerne konvergerer noget mod skålens midte.

B. Masurboller

D 15 (fig. 8)

Drikkekar. Drikkekar (»bolle«). Knap halvdelene bevaret. Samlet af 2 stykker. Glat standflade med spor af drejeriller. Markeret standkant. Glat yder- og inderside med svag fure udvendig under tilspidset rand. I bunden fure. I randen gammelt brud, som er omgivet af huller (fra reparation?).

Randdiam. ca. 11,5 cm. H. 6 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads/Sønderportsgade mtr.nr. 322.

Fundforhold: Fundet ved funderingsgravning i 1960 under rådhusets gavl mod Sønderportsgade.

Datering: Middelalder. Rådhuset er to middelalderlige stenboder, som sidst blev ombygget 1528.

Træart: Masurtræ, ikke bestemt.

Udskæring: ikke fastlagt.

D 252 (fig. 8)

Drikkekar. Drikkekar (»bolle«). Fragment af karside med del af tilspidset rand. Glat yder- og inderside. Under rand fure. I siden søm eller nitter af metal (sølv?). Rest af dekoration eller monteringsring.

St.l. 8,5 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Masurtræ, ikke bestemt.

Udskæring: Ikke fastlagt.

D 1750 (fig. 8)

Skive. 1 skive (fod af »bolle«?). Cylindrisk form. Den ene side (standfladen?) hulet og glat, den anden (bunden?) glat. Randen er glat nærmest den hulede side (standkanten?) og nærmest den anden ses en brudflade (bollens side?).

Diam. 5,6 cm.

Fundsted: Sønderportsgade 1, mtr.nr. 126a. (?KMM).

Fundforhold: Udgravning fra 1970. Fundet i lag M 0-20. i 280-300 cm's dybde.

Datering: Udgravningen er gennemgået i Mogens Bencard og Johan

Lange: Botaniske resultater af en udgravning i Ribe. Mark og Montre 1972. Skiven stammer fra laget, der på skema, s.30 er betegnet M-1. Det er her dateret til sent i perioden 1250-1350.

Træart: Masurtræ, ikke bestemt.

Udskæring: Ikke fastlagt.

Fig. 8. Fragmenter af masurboller (D 15, D 252, D 1750).

R 22334

Skive. 1 skive (fod af bolle?). Konisk form. Den ene side (standfladen?) hulet og med pinolmærke og koncentrisk cirkel. Den anden (bunden?) glat. Den skrånende rand (standkanten?) er glat nærmest den hulede side og nærmest den anden ses en brudflade (bollens side?).

Diam. 5,7 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Fundet i kvadrat 85 i 390-410 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250? (i opsamlingen er dog indblandet 1 stk. glaseret stentøjsskår).

Træart: Masurtræ, ikke bestemt.

Udskæring: Ikke fastlagt.

C. Skafter

833 (fig. 9)

Knivskaft: Glat afskåret i begge ender. På siden grupper af smalle furer og mellemliggende glatte partier af dekorativ virkning som trådbevikling. Gennemboring for skafttunge og i den ene ende spor af knivbladets tresidede tværnsnit.

L. 10 cm.

Fundsted: Hundegade, mtr.nr. 126a.

Fundforhold: Fundet 1889 i forbindelse med grundudgravning til »den nye pigeskole i Hundegade«.

Datering: Middelalder.

Træart: Buxus sempervirens L., buksbom.

Udskæring: Fiberretning parallel med skaftets længdeakse, marven centralt beliggende.

D 237 (fig. 9)

Skaft. Glat afskåret i den ene ende, hvori indboring til skafttunge. Herover cylindrisk parti med smal fure. Svunget håndgreb, som har tværgående gennemboring foroven. Profileret knop, i hvis top pinolmærke.

L. 7,2 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord, udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Buxus sp., buksbom.

Udskæring: Fiberretning parallel med skaftets længdeakse, marven omtrent centralt beliggende ved siden af pinolmærket.

Fig. 9. Skafter af buksbom (D 1846, D 237 og 833) og birk (kniven D 316).

D 316 (fig. 9)

Kniv med skaft. Kniv af jern med fragment af skaft. Kniven enægget og med tresidet tværsnit. Angel af rektangulært tværsnit og tilspidsende mod enden. På bladets ene side indstempet, fiskeformet fabrikationsmærke. Del af samme mærke på modsat side. Af skaftet er del af det cylindriske håndtag, samt den ene »nyre« bevarer.

Knivens længde: 25 cm. Skaftets st. l. 5 cm. Sammenlign i øvrigt: N-K. Liebgott: En gruppe nyredolke ... , Hikuin 3 (1977), s.257 ff.
Fundsted: Sortebrødregade, mtr.nr. 18.

Fundforhold: Fundet ved skaktgravning 1962 i ejendommens have ud mod Kølholts Slippe. Funddybde ikke angivet.

Datering: Senmiddelalder, svarende til det øvrige fundstof fra gravningen.

Træart: Betula sp., birk.

Udskæring: Fibrene løber overvejende skråt, dannende en spids vinkel med skaftungen. Fibrene undulerer ret meget. Masurtræ.

D 1846 (fig. 9)

Knivskaft. Fragment af knivskaft. Ca. ¼ cirkeludsnit, samt topende bevarer. Udvendige vulster med spids fure. Indvendig del af genemboringen til skaftungen med rustspor.

St.l. 7,0 cm.

Fundsted: Sønderportsgade, mtr.nr. 126a.

Fundforhold: Fundet ved udgravning. Antagelig lag M. (Mærkesedel borttætset før konservering).

Datering: Mellem ca. 1200 og 1350 sml. Bencard og Lange, s.30.

Træart: Buxus sp., L., buksbom.

Udskæring: Fiberretning parallel med skaftets længdeakse.

R 14334

Håndtag (?) Samlet af to stykker. Skrumpet til ovalt tværsnit. Afbrudt i den ene ende. Herover glat konisk parti, med knæk ved overgang til glat, svunget »håndgreb«, om hvis midte 2 furer. Kugleformet afslutning, hvorom fure, og hvori pinolmærke.

St.l. 11,7 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: Fagus sylvatica L., bøg.

Udskæring: Fiberretning parallel med stykkets længdeakse, marvstrålerne parallelle med stykkets flade side, udskåret ret langt fra marven.

D. Spillebrikker o.l.**R 13113**

Skive. 1 skive (spillebrik?). Cylindrisk form. Samlet af 2 stykker. Skrumpet og oval. Om randen 2 furer.

St.l. 3,9 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 65 i 285-300 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Skivens flade vinkelret på fiberretningen, marvstrålerne parallelle med skivens største bredde.

R 15260 (fig. 10)

Spillebrik. Cylindrisk. Glat over- og underside. Dobbeltfure om randen.

Diam. 2,6 cm. H. 0,4 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 45 i 180-210 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350. Et enkelt skår af Pingsdorf-type blandt de i øvrigt blyglaserede kan måske pege mod 1200-årene.

Træart: Buxus sp. buksbom.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på brikens flade, marven beliggende mellem kant og pinolmærke (ca. 5 mm fra kanten).

R 15260 (fig. 10)

Spillebrik. Cylindrisk. Samlet af 2 stykker. Glat over- og underside. Dobbeltfure om randen.

Diam. 3,3 cm. H. 0,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 45 i 180-210 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350. Et enkelt skår af Pingsdorf-type blandt de i øvrigt blyglaserede kan måske pege mod 1200-årene.

Træart: Buxus sp., buksbom.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på brikens flade, marven beliggende ved siden af pinolmærket.

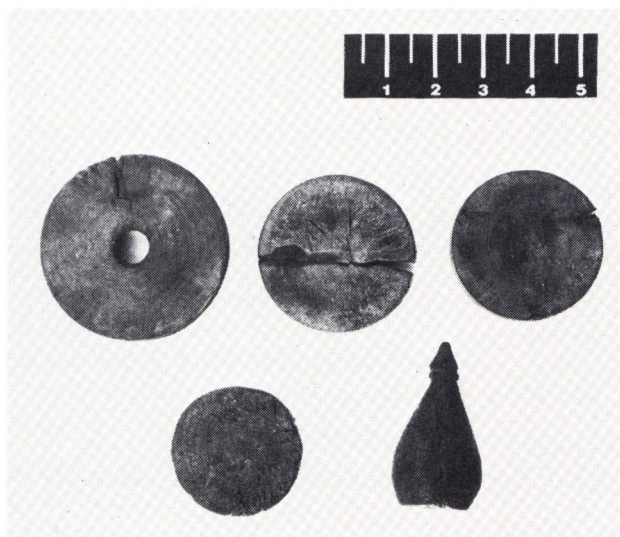

Fig. 10. Spillebrikker af buksbom (R 17156, R 15260, R 15857, R 15260) og ubestemt træsort (R 22963).

R 15857 (fig. 10)

Spillebrik. Cylindrisk. Glat over- og underside. Dobbeltfure om randen.

Diam. 3 cm. H. 0,6 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 45 i 210-225 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Buxus sp., buksbom.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på brikken plan, marven beliggende mellem pinolmærke og kant (0,2 cm fra kant).

R 15857

Skive. 1 skive (spillebrik?). Cylindrisk form. Halvdelen bevaret. I centrum spor af pinol.

Diam. 4,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Fundet i kvadrat 45 i 210-225 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: Taxus sp., taks.

Udskæring: Fiberretning parallel med brikken flade side, marvstrålerne ligeledes parallelle med den flade side.

R 17156 (fig. 10)

Skive. 1 skive (spillebrik/tenvægt?). Cylindrisk form. Om randen 3 furer. I centrum 0,8 cm bredt, svagt konisk midthul.

Diam. 3,8 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Fundet i kvadrat 85 i 260-280 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250.

Træart: Buxus sp., buksbom.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på skivens plan, marven i kanten af midthul.

R 22963 (fig. 10)

Spillebrik. Kegleformet, dog afrundet forneden. Foroven dobbeltfure under spids top. Glat standflade med pinolmærke.

H. 3,5 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56 i kvadrat 54 i 430-455 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250. I den lille opsamling kun to (blågrå) datérbare skår. Den store funddybde indikerer dog også tidlig datering.

Træart: Bestemmelse kan ikke gennemføres uden at genstanden ødelægges.

E. Låg

D 261

Låg. Ca. halvdelen bevaret. Indskrumpet og forvredet. Opr. lodret (?) lågfals med tap på den ene side til fastholdelse af låget. Lågets overside, hvorpå fire furer, med svungen profil mod lågknapp (?), der er afbrækket.

St.h. 6,5 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus sp., ask.

Fig. 11. Låg af bøg (D 1627), fotograferet fra undersiden.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på lågets plan, udskåret et stykke fra marven.

D 1627 (fig. 11)

Låg. Samlet af to stykker. Let skrumpet. Opr. cylindrisk form. Overside glat med svagt forhøjet midtparti, hvorpå spor af drejeriller og gribers to huller. Randen glat. Undersiden glat med pinolmærke og fremstående lågfals 0,5 cm fra randen.

St.br. 5,4 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1965 i kote 2,50-2,00.

Datering: I henhold til keramik: 1250-1350.

Træart: *Fagus sylvatica* L., bøg.

Udskæring: Fiberretning vinkelret på lågets plan.

D 1937

Låg. Fragment af låg. Ca. 1/3 bevaret. Brudt i 2 stykker og noget deformeret. Alle sider glatte bortset fra en delvis borttætning af træets blødere partier. Plan overside og lodret kant. Plan underside bortset fra lågfals 0,8 cm fra kanten. Inden for falsen afsætning af hvidt stof.

Diam. (rekonstrueret) ca. 6 cm.

Fundsted: Munketorvet/Dagmarsgade.

Fundforhold: Opsamling i 1969 i forbindelse med opgravning af fjernvarmekanaler.

Datering: Middelalder.

Træart: *Alnus* sp., el.

Udskæring: Låget plan vinkelret på fiberretningen.

D 14871

Låg. Fragment af låg. Ca. 1/4 bevaret. Brudt i to stykker. Plan overside med drejeriller. Glat, lodret kant. Underside med drejeriller og 0,7 cm fra kanten lodret lågfals.

St.br. 4,7 cm.

Fundsted: Badstuegade.

Fundforhold: Løsfund 1979 ved kloakgravning, som gik 10-20 cm ned i uomsatte lag.

Datering: Middelalder. På usikkert grundlag (andre genstande fra samme funddybde): 1300-årene.

Træart: *Alnus* sp., el.

Udskæring: Fiberretningen vinkelret på lågets plan. Marven formentlig nær centrum.

F. Møbelfragmenter

833 (fig. 12)

Træstykke. Brudt i 2 stykker. Fladtrykt og deformeret, opr. cylindrisk (?). Den ene ende afbrudt, den anden fladt kegleformet afskåret og med en brudflade på midtpartiet. På siden med lige store mellemrum omløbende furer. Spor af træormegange. Fragment af møbel?

St.l. 12 cm.

Fundsted: Hundegade, mtr.nr. 126a.

Fundforhold: Opsamling 1889 i forbindelse med grundgravning til »den nye Pigeskole i Hundegade«.

Datering: Middelalder. En udgravning på nabogrunden viser, at der i området findes uforrådnede, middelalderlige lag, mens lag fra

nyere tid er udtørrede. (Se om denne gravning Bencard og Lange: Botaniske resultater af en udgravning i Ribe, Mark og Montre 1972).

Træart: *Fagus sylvatica* L., bøg.

Udskæring: Fiberretning parallel med stykkets største længde.

R 25034 (fig. 12)

Profileret stykke. Fragment af profileret stykke $\frac{1}{2}$ bevaret. Afbrudt i begge ender. Profilen har følgende forløb: hulkehl, platte, vulst med midtfure, platte, hulkehl. Fragment af møbel?

Fig. 12. Fragmenter af møbler? af ask (R u. nr.), løn (R 25034) og bøg (833).

St.diam. 5,5 cm. St.h. 5,2 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: *Acer* sp., løn.

Udskæring: Fiberretningen vinkelret på vulsten, parallel med den plane flade, marvstrålerne vinkelrette på sidstnævnte.

R (..u. nr.) (fig. 12)

Stol (?): Del af stol (?). Samlet af tre stykker. Bevaret i fuld længde.

Et stykke flækket af over ca. halvdelen og et mindre stykke mangler i den ene ende. Fladt afskåret i begge ender, hvori cylindriske indboringer, 1,5 og 2 cm dybe. Omløbende furer jævnt fordelt på genstandens sider. Om midten og ved hver ende et bredere, glat parti. I hvert af disse en konisk indboring, 3 cm dyb. To forrustedesøm (sekundært?) indhamret.

L. 32,5 cm, diam. 3,7 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: *Fraxinus excelsior* L., ask.

Udskæring: Stykkets længdeakse parallel med fiberretningen, er udskåret langt fra marven.

G. Varia

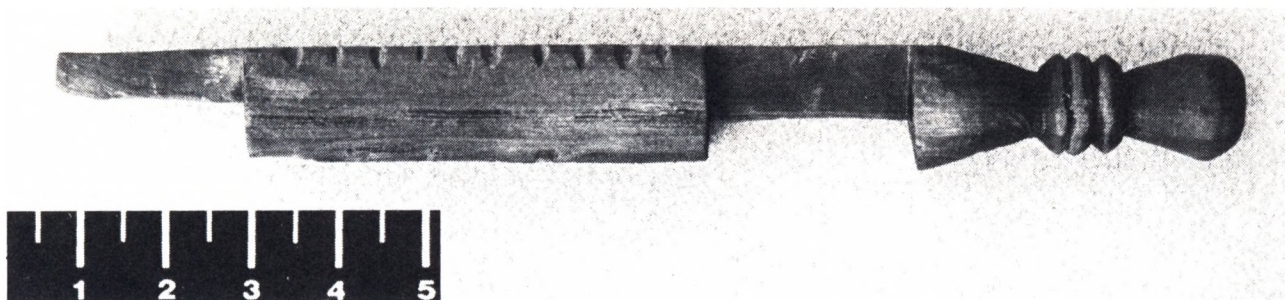
D 238 (fig. 13)

1 målepind til bødkerarbejde (?). I den ene ende knopformet hovede, hvorunder tre skarpryggede ringe. Derunder et keglestubsformet parti. Hele denne del af genstanden drejet. Derunder indsnævret parti af rektangulært tværsnit. Herefter et bredere parti af rektangulært tværsnit, i hvis ene smalside otte fine knivridser. I modstående smalside otte fine og grove knivridser og to indboringer. I den ene kant ti knivhak. Forneden indsnævret parti af rektangulært tværsnit. Lige afslutning.

St.l. 13,5 cm.

Vedr. bestemmelsen af genstandens funktion, se E.Svårdström: Erik Tunnbindares tolk, Fornvännen 1964: 2-3, s. 115 f., og sa. forf. Medeltida Måttolkar. Et nytt bellägg, Fornvännen 1965: 1-3, s.80.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet, mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord, udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Taxus sp., taks.

Udskæring: Fiberretning parallel med målepindens længdeakse. Stykket er udskåret et stykke fra marven.

D 262 (fig. 14)

?????. Fragment af genstand af ukendt funktion. Noget deformeret og fladtrykt. I den ene ende et oprindelig cylindrisk (?) parti, hvis afslutning er fladt glatskåret. Herpå rustspor. På det cylindriske parti brandspor. Den anden ende kegleformet med drejede furer. På det brede parti ligger disse skiftevis med en bredere og to smalle furer, på det smalle kun med smalle furer. Toppen delvis afbrudt. Langsgående midthul med rustspor.

St.l. 7,9 cm.

Fundsted: v. Støckens Plads, mtr.nr. 46, eller Torvet mtr.nr. 43.

Fundforhold: Løsfund fra 1960. Fundet i jord udkørt fra ovennævnte lokaliteter.

Datering: Middelalder.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med stykkets største længde.

D 1655 (fig. 16)

?????. 1 uregelmæssigt cylindrisk stykke med fortykkelse i den ene ende. Grove drejeriller på siden. Den ene ende glat, lidt skråt afskåret. Her pinolmærke. Den fortykkede ende svagt kegleformet afdrejet. Affald fra drejebænk.

St.l. 6,1 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd XII), ca. 3 m dybde.

Fig. 13. Målepind til bødkerarbejde af taks. (D 238).

Datering: Middelalder.

Træart: Fraxinus excelsior L., ask.

Udskæring: Fiberretning parallel med stykkets længdeakse, konvergerende marvstråler viser, at stykket er udskåret et stykke fra marven.

D 1656 (fig. 14)

Tøndelignende miniaturebeholder. Fragment af tøndelignende miniaturebeholder. Knap halvdel bevaret. Fremstående standkant. På ydersiden 3 parallelle furer over standkant og 3 tilsvarende, men mere tætliggende under randen. Indvendig under randen drejet gevind.

H. 3,3 cm.

Fundsted: Overdammen, mtr.nr. 42.

Fundforhold: Opsamlet ved udgravning til støbebrønd (brønd XII) i ca. 3 m dybde.

Datering: Om fundforhold, sml. D 1640. Der er ikke opsamlet andre genstande herfra.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med længdeaksen, konvergerende marvstråler viser, at stykket er udskåret 3-5 cm fra marven.

R 16855 (fig. 15)

Karside. Fragment af karside. Samlet af syv stykker. Bund og rand ikke bevaret. Knæk ved overgang fra side til skrå skulder. På overgangen lodret, knivskåret øre med ovalt (opr. cirkulært?) hul. På ydersiden spor af drejeriller og grupper af furer fordelt på side og skulder. Indv. brede drejeriller.

St.h. 20 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Fundet ved udgravning i 1955/56 i kvadrat 35 i 220-235 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretningen parallel med karrets lodrette akse, marvstrålerne konvergerer med den kant af fragmentet, som er længst fra hanken. Karret er udskåret således, at marven har været udenfor karret selv, hvad der har krævet en kævl af store dimensioner.

Fig. 14. Fragment af genstand med ukendt funktion (D 262), fragment af kugle? (R 19538) og fragment af tøndeformet miniaturebeholder (D 1656), alle af løn.

R 19538 (fig. 14)

Kugle (?): Fragment af kugle (?). Deformeret og vanskelig at bedømme som genstand. Overfladen glat med spor af drejeriller ved ene kant. På midterpartiet 5 parallelle riller. På bagsiden langsgående fordybning, som kan være rest af et midthul.

St.br. 6,2 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Fundet i kvadrat 15 i 275-95 cm's dybde.

Datering: I henhold til keramik: 1100-1250.

Træart: Acer sp., løn.

Udskæring: Fiberretning parallel med midthul, marvstrålerne parallelle med den plane flade, marven ligger uden for kuglen.

R 25040 (fig. 16)

Pind: Afbarket pind med spor af afskårne kviste, samt iøvrigt groft knivskåret. I den ene ende lige afskåret med spor af pinolen. Af den anden ende, som er stumpet kegleformet, spor af drejeriller. Affald fra drejbænk.

St.l. 8,1 cm.

Fundsted: Grønnegade, mtr.nr. 403.

Fundforhold: Udgravning 1955/56. Løsfund.

Datering: Middelalder.

Træart: Buxus sp., L., buksbom.

Udskæring: Gren med modsatte sidegrene, central marv.

Litteratur

Bartholin, Thomas: Vedanatomi og dendrokronologi i Svendborg.

I: Henrik M. Jensen (ed.): Naturhistorisk-Arkæologisk Gruppe – Dansk ICOM. Svendborgmødet Juni 1978. Skrifter fra Svendborg og Omegns Museum, bind 3. 1979.

Behre, K.-E.: Untersuchungen des botanischen Materials der frühmittelalterlichen Siedlung Haithabu (Ausgrabung 1963-1964) 1969.

Eckstein, D.: Holzanatomische Untersuchungen an Befunden der frühmittelalterlichen Siedlung Haithabu (Ausgrabung 1966-69).

Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 11.

Svärdström, E.: Erik Tunnbindares tolk. Fornvännen 1964.

Samme: Medeltida Måttolkar. Ett nytt beläg. I: Fornvännen 1965.

Fotografierne figur 3-16 ved Antikvarisk Samling Ribe 1980.

Fig. 15. Fragment af trækar af løn (R 16855).

Fig. 16. Affald fra drejebænk af buksbom (R 25040) og ask (D 1655).

Fig. 17. Drejer i arbejde. Træsnit i Johannes Stumpf: »Schweizer Chronik«, Zürich 1548.